

Sobre la transmissió manuscrita de l'obra poètica de Francesc Fontanella: els cançoners principals i l'ordenació dels textos

Pep Valsalobre (Girona)

■ 1 Introducció¹

L'obra poètica de Francesc Fontanella (1622–1682/83) va ser profusament difosa des de la segona meitat del segle XVII. Avui en dia en conservem encara trenta-set testimonis: trenta-un de manuscrits² i sis d'impresos.³ I

-
- 1 Aquest treball s'inscriu en el projecte de recerca del Ministerio de Economía y Competitividad, ref. FFI2012-37140 /FILO. Veg. Valsalobre (2015b). Agraïxo les aportacions i observacions d'Anna Garcia Busquets, Eulàlia Miralles, Albert Rossich i Marc Sogues.
  - 2 Aquesta és la llista completa de manuscrits fontanellans poètics amb les sigles que els adjudica el projecte esmentat a la nota anterior: ms. A-67 de l'Arxiu Històric de la Ciutat de Barcelona (A), mss. de la Biblioteca de Catalunya 27 (B1), 75 (B2), 78 (B3), 80 (B4), 172 (B5), 1140 (B6), 1183 (B7), 1358 (B8), 1406 (B9), 2238 (B10), 2271 (B11), 2794 (B12), 4158 (B13) i lligall XXXV/A –de l' Arxiu Renart i Arús– (B14), ms. D.47 de la Boston Public Library (BO), ms. núm. reg. 7393 del Museu-Arxiu Municipal de Calella (C), ms. 83493 de l'Institut del Teatre de Barcelona (I2), ms. 288 Fons Blanxart de l'Arxiu Monestir Sant Joan de les Abadesses (J), mss. 3-I-4 (L1), 3-I-6 (L2), 3-I-9 (L3) i 3-I-10 (L4) de la Reial Acadèmia de Bones Lletres de Barcelona, ms. 350 de la Biblioteca de l'Abadia de Montserrat (M), ms. 3899 de la Biblioteca Nacional de Espanya –Madrid– (MA), ms. reg. R. 6383 de l'Arxiu Històric de Protocols de Barcelona (P), ms. 68 de la Biblioteca Lambert Mata de Ripoll (R), ms. de la Biblioteca particular d'Albert Rossich (RO), ms. 111 de la Biblioteca del Seminari Conciliar Barcelona (S), ms. 230 (V1) i 268 (V2) de la Biblioteca Museu Episcopal de Vic. Dos altres manuscrits, el ms. 1487 de l'Institut del Teatre de Barcelona (I1) i el ms. 23 de la Biblioteca de la Universitat de Barcelona (U), contenen només obres teatrals de Fontanella. Més dades sobre aquests testimonis a Rossich (2006).
  - 3 De la tradició impresa coneixem quatre testimonis contemporanis a l'autor (*Cataloniae Decisiones*, 1639 i 1645; *Occident eclipse...*, 1641; Barra, *Bren tractat de artilleria*, 1642) i dos del segle XIX (Grau / Ors [1840], amb 8 poesies, i Bernad [1899], amb 72 composicions, els autògrafs dels quals estan encara per determinar). No considerem aquí les edicions vuitcentistes de Pers i Ramona de la *Tragicomèdia*.

tenim notícia encara de sis testimonis manuscrits més, avui perduts.⁴

■ 2 Els cançoners monogràfics

D'entre aquest important nombre de testimonis conservats, mereixen una atenció especial els manuscrits que transmeten una part substantiva de la seva poesia. La major part d'aquests són manuscrits monogràfics. En menor mesura hi ha manuscrits que transmeten un nombre molt important de textos fontanellans agrupats com una unitat al costat de conjunts de poesies d'altres autors cabdals de la literatura catalana barroca.

Els manuscrits que podem considerar pròpiament monogràfics o unitaris, és a dir compilats expressament amb obra seva,⁵ són vuit:⁶

-
- 4 1) Ms. *Curiositat Catalana* de la Biblioteca del Baró de Segur, de final XVII–inici XVIII (en conservem l'índex, amb 52 composicions de Fontanella i un nombre indeterminat de “Cartes en prosa i vers”) (Mestres, 1868; Rossich, 1984: 105–110; Miró, 1995: I, 29; probablement és un dels que esmenta Torres Amat [1836: 261], amb poesies de Fontanella: «en la [assa] de Tamarit o Vilallonga tienen las obras»); 2) ms. de Josep Ullastre, *Diversió per los alumnos del Parnás catalá: obras poeticas de Francisco Fontanella*, del segle XVIII (Torres Amat, 1836: 261; Miquel i Vergés, 1938 [1989: 162–163], que en dona un índex succint); 3) ms. Biblioteca Episcopal de Barcelona (Torres Amat [1836: 261], amb detall de l'índex de poesies); 4) ms. de Pere Serra i Postius (descriu al ms. 13604 de la Biblioteca Nacional d'Espanya, on detalla les primeres composicions); 5) mss. de Marià Sans (*Catálogo de las obras que se han escrito en lengua catalana desde el reynado de Jayme el Conquistador* d'Antoni Elies i Robert, 1795: «Fray Francisco Fontanella, carmelita [!]. Poeta excelente de mediados de siglo [XVII]. *Poesías varias*. Quatro tomos en folio, manuscritos, en poder de don Mariano Sans, de Barcelona»: Campabadal, 2004: 478); 6) ms. biblioteca de Joan Josep d'Àustria, «Un tomo trajicomedia pastoral de amor, firmeza y porfia, manuscrito en 4º en 6 reales» (Bouza, 2001: 55): és probable que, malgrat el títol, potser al·lusiu a la primera composició del ms., contingüés poesies (en els mss. monogràfics fontanellans, el teatre sempre encapçala la compilació).
- 5 Prescindint que abans o després del conjunt fontanellà s'hi hagin afegit alguns textos de característiques diverses. Són testimonis confeigits *ex professo* com a recopilacions de poesia fontanellana.
- 6 Notes per les dues taules següents:
- Columna «data / copista»: Sempre que fem referència a copistes ens referim només als textos fontanellans.
- Columna «poesies»: El nombre de textos poètics és sempre aproximat per tal com de vegades s'aglutinen diverses composicions en una, com passa amb els conjunts de jeroglífics, emblemes o versions, que consten com un sol poema; de vegades perquè es copien com un sol text diverses poesies independents; o, al contrari, un poema és fragmentat en dues o més parts independents; finalment, perquè en ocasions alguns manuscrits repeteixen alguna composició.
- Columna «comentaris i bibliografia»: Fem constar només les referències bibliogràfiques que fan una descripció completa del manuscrit.

sigla	identificació	títol	data / copista	poesies	comentaris i bibliografia
A	A-67. Arxiu Històric Ciutat de Barcelona	<i>Taula de las obras de Fontanella y altres papers recopilats en aquest tomo</i>	final XVIII / 1 mà	60	Rossich, 1984: 94–95; Miró, 1984; Miró, 1995: I, 30–32
B1	27. Biblioteca Catalunya	sense títol	mitjan XVIII / 1 mà	91	No consta enlloc l'atribució dels textos a Fontanella. Rossich, 1984: 68; Massó / Rubió, 1989: 95–100; Miró, 1995: I, 22; Valsalobre ed., 2002: 167–168; MCEM
B5	172. Biblioteca Catalunya	sense títol	primera meitat XVIII / 2 mans	66	Rossich, 1984: 73–74; Miró, 1995: I, 24–25; MCEM
B12	2794. Biblioteca Catalunya	sense títol	final XVII / 1 mà	50	Acèfal i àpode. Miró, 1995: I, 19–22; MCEM
C	Reg. 7393. Museu Arxiu Municipal Calella	<i>Catalana musa ab que canta la lira de Apollo Francisco Fontanella</i>	final XVII–inici XVIII / 1 mà	162	Miró, 2006a
I2	83493. Institut del Teatre. Barcelona	<i>Catalana musa ab que canta la lira de Apollo Francisco Fontanella</i>	final XVII–inici XVIII / 2 mans	163	Miró, 1995: I, 17–18
R	68. Biblioteca Lambert Mata. Ripoll	<i>Petri in cunctis ex omnibus aliquid sive magistri liborum labores</i>	final XVII–inici XVIII / 1 mà	330	Vila, 1981; Rossich, 1984: 124; Miró, 1995: 32–34; Rossich / Miralles, 2014
V2	268. Biblioteca Museu Episcopal. Vic	<i>Obras del pare mestre Fontanella...</i>	1695 / 1 mà	166	Miró, 1981; Rossich, 1984: 137; Miró, 1995: I, 15.

■ 3 Els cançoners col·lectius

Tres altres manuscrits són col·lectius i apleguen textos de diversos poetes, però dediquen un espai específic i extens al nostre poeta amb un nombre molt important de composicions.

sigla	identificació	títol	data	poesies	comentaris i bibliografia
B4	80. Biblioteca Catalunya	<i>Curiositat catalana y [cor.: ò] Recreo, y Jardí del Parnàs que conté las Obras y Poesias escullidas del Insigne Poeta Doctor Vicens Garcia Rector de Vallfogona y de altres poetas Catalans. Ix à llum à instancias dels apasionats al Autor, y á la Poesia Catalana</i>	segona meitat XVIII / 1 mà	69	Col·lecció poètica amb textos de Garcia, Fontanella, Maçaners, Noguers, Eura i Terrer. Massó / Rubió, 1989: 162–165; Rossich, 1984: 72–73; Miró, 1995: I, 29–30; Brown / Melchor, 1995: 51–52; Valsalobre ed., 2002: 169–170; MCEM
L4	3-I-10. Arxiu Reial Acadèmia de Bones Lletres. Barcelona	sense títol	final XVII–inici XVIII / diverses mans	194	Majoritàriament dedicat a Garcia i Fontanella, els quals tenen un índex específic al final. Rossich, 1984: 112–115; Miró, 1995: I, 36–37; Brown / Melchor, 1995: 57; Valsalobre ed., 2002: 164–165
MA	3899. Biblioteca Nacional. Madrid	sense títol	final XVII–inici XVIII / 1 mà	63	Col·lecció factícia de poesia catalana i castellana. Els autors més representats són Fontanella i Garcia, per aquest ordre. Domínguez Bordona, 1931: 49–51; Rossich, 1984: 116–118; Miró, 1995: I, 25–27

■ 4 Ordenació dels textos: cicles, sèries i agrupacions

Jordi Rubió parlava de l'«estranya barrejadissa» de les poesies fontanellanes en els manuscrits: «el més banal al costat del més noble, sense ordenació per temes, fins i tot separant obres dedicades a un mateix afer» (Rubió,

1953 [1985: 205]). L'il·lustre historiador, que va fer el primer assaig important sobre l'obra de Fontanella, havia pres en consideració ben pocs testimonis: només tres manuscrits de la Biblioteca de Catalunya —els mss. B1, B4, B5— i els textos impresos inclosos a les *Decisiones* (1639 i 1645), els del panegíric a Claris (1641), l'inclòs al tractat de Barra (1642) i les *gilettes* recollides per Bernad (1899).⁷ Les seves apreciacions depenien d'aquella circumstància tan limitada.

I, certament, qui esperi trobar en la tradició textual fontanellana una ordenació perfectament racional que classifiqui els poemes bé per temàtiques, bé cronològicament, s'endurà una certa decepció. Però no hi ha un desordre complet, no és el caos que sembla desprendre's de les paraules de Rubió.

Albert Rossich, molt més recentment, comentava que «convindria estudiar encara l'ordre de les composicions en els manuscrits unitaris, per poder detectar models comuns i falses atribucions» (Rossich, 2006: 164). Aquest apartat vol desplegar una primera aproximació a aquest assumpte, d'una banda, per matisar les afirmacions de Rubió després de considerar un més gran nombre de materials i, d'altra banda, per aportar una resposta a la requesta de Rossich.

El fet és que en la major part dels manuscrits esmentats s'hi poden observar perfectament determinats cicles i agrupacions d'ordre temàtic i cronològic. Si reservem el nom de *cicle* per denominar agrupacions textuales que presenten algun tret específic (temàtic, destinatari, circumstància de la composició...) que els dona coherència com a conjunt, advertirem que, a més, solen 'viatjar' agrupats en la major part dels testimonis que els transmeten. Els dos cicles més amplis de textos fontanellans són les *gilettes* i la poesia religiosa. Altres cicles contenen un nombre menor de textos però es mostren també molt coherents, com els diversos cicles d'epístoles literàries conventuals, els cicles de purgues i rams, etc. Finalment podem observar cicles més reduïts en nombre de composicions que també solen anar plegats en els testimonis: dins del gran cicle de poesia religiosa estan ben delimitats una sèrie de cicles menors (Immaculada Concepció, Nativitat, Santa Rosa de Lima, etc.), el cicle elegíac dedicat a Nise, el cicle que tracta sobre Montjuïc —en el que no sol viatjar, però, un romanç jocós sobre el mateix tema: «Torre excelsa, alta atalaia», perquè pertany, en rigor, a un

---

7 Coneixia també els textos impresos inclosos a l'edició del XIX de Grau i Rubió i Ors (1840). En canvi, el text que li atribueix aparegut als preliminars del llibre de Narcís de Peralta, *De la potestat secular en los eclesiàstics...* (1646) és del seu germà Josep (Vall, 2001).

altre cicle—, el cicle del Setge de 1652 —les rúbriques del qual indiquen que van ser escrits en aquesta circumstància (tot i pertànyer a temàtiques ben diverses)—, el cicle del Panegíric —que conjunta alguns dels textos que van aparèixer impresos al 1641 en ocasió de la mort de Pau Claris—, el Cicle de l'Acadèmia de Sant Tomàs —que engloba dos textos, el «Vexamen» i un altre text al·lusiú a l'acadèmia tomística—, o el cicle de Münster —que aplega els textos relatius al viatge de l'«ambaixada» catalana a la ciutat alemanya al 1643—.

Hi ha, en canvi, manuscrits que, efectivament, van transcriure els textos fontanellans de manera aleatòria, sense cap ordre aparent, sovint desfent cicles i altres agrupacions que altres grups de manuscrits, com veurem, sí mantenen. Es tracta de molt pocs casos. Ens referim als manuscrits B1, B4 (dos dels considerats per Rubió), L4 i MA.

Una qüestió diferent és veure com s'ordenen els textos en els diferents manuscrits i comparar aquestes ordenacions entre ells. Aquesta tasca comparativa ens donarà indicis que s'hauran de tenir en compte a l'hora de filiar els manuscrits en col·laboració amb l'anàlisi ecdòtica dels textos.

En aquest sentit, es visualitzen clarament una sèrie de grups de manuscrits que reporten ordenacions coincidents o quasi coincidents. Hem de pensar, per tant, que deriven dels mateixos subarquetips.

Per una banda, els mss. C, I2 i V2 mantenen una ordenació dels textos gairebé idèntica. Si anomenem *sèrie* —que de vegades coincideix amb els cicles descrits— a cada conjunt de poemes que 'viatgen' junts en aquest grup concret de tres manuscrits obtenim el següent esquema:⁸

Sèrie	Poemes	Comentaris
Inicial	«Ab cingulo ditxós, ab prenda rica» «Vinc, Jesús meu, per rompre la cadena» «Coronades d'esperances» «Passen edats i vides» «Alça la vista confusa»	Al ms. C, l'ordre dels dos primers està invertit i entre els textos 2 i 3 s'intercala «Esta que veus figura rigorosa» + «Est índice volant, fletxa lleugera».
Religiosa	«Més les ombres se retiren» «En primavera se muden les ires» «Aquell llibre immaculat» «Qui ha vist una blanca rosa» «Del fill immens la puresa»	La sèrie és idèntica en tots tres testimonis, amb l'excepció de quatre poemes que canvien d'ordre a C.

8 Desestimem aquí les variants en els primers versos. Apliquem la regularització de les grafies seguint els criteris establerts a Rossich / Valsalobre (2006).

	<p>«Qui com Déu? no la supèrbia» «La filla del summo Rei» «Del pa diví l'oficina» «Elevats al Cel los ulls» «Lluna del mirall més noble» «Ama, paloma obligada» «Una bellíssima esposa» «Espines dures que foren» «Per aquelles aspres selves» «La neu i pa competeixen» «Entre funestes ruïnes» «Pastorets d'esta comarca» «Hola, pastors de Betlem» «Ditxosos i humils pastors» «Sentiu gran pena» «Què has, què has vist, oh pastor» «La Verge pura» «A l'amanèixer lo Sob»</p>	
[Només a C]	<p>«Dolç esperit de la selva» «Tes prendes Elisa mia» «Francino adora a Amaranta» «Ja torna la Filomena» «Deixa la penya i la pena» «Encantadora belles»</p>	<p>Aquests sis textos, en dos grups de tres, són reportats també per I2 i V2 més avall, en els mateixos llocs en ambdós mss.</p>
Amorosa I (Amaril·lis/Filis)	<p>«Ja que lo rigor fatal» «Ja que no saps los rigors» «En felicitat tan nova» «Quan del furibundo Marte» «Si del rigor lo poder» «Reverencia't ja l'aurora» «Fulminen mos ulls incendis» «Adéu, ingrata pastora» «Del vall del profundo olvit» «Què importa, pastora hermosa» «És hora ja que l'amor» «En la més nova ventura» «Favor, soberanes muses» «Aquell pastor desditxat»</p>	<p>L'ordre és idèntic en els tres testimonis.</p>
Cicle Münster	<p>«En lo bullici inquiet» «Ja m'aguarda altra ribera» «Coronats de llarga boga»</p>	<p>L'ordenació és idèntica en els tres testimonis.</p>
Amorosa II	<p>«Dessobre la sexta esfera» «Ja cessaren los rigors» «Jacinta, bella pastora»</p>	<p>L'ordenació és també idèntica en els tres testimonis.</p>

	«Volava una àguila altanera» «Cruel entra lo desembre» «D'un desdeny tan prosseguit» «Llamento infeliç i plor»	
[només a C]	«O he de morir o he d'amar» «Lo primer de ells és romà» «En estes dos flors, senyora» «Però en va l'agraïment» «Dono, petita Giletà» «Ni la ciutat populosa»	També aquests textos són reportats per I2 i V2 més endavant, en els mateixos llocs.
Cicle Montjuïc	«Excelsíssima muntanya» «Astre que en la nit opaca» «Ve la nit, i de baieta»	L'ordenació és idèntica en els tres testimonis.
Cicle Epístoles conventuals	«Ja torna la Filomena» «Deixa la penya i la pena» «Encantadora bellesà» «Oïu senyores devotes» «D'aquest trono circular» «Altra vegada senyores»	D'aquest conjunt de textos, només «Encantadora bellesà» no sembla pertànyer al cicle de cartes a les monges dels Àngels. Els tres primers no són reportats aquí per C, que els ha transcrit més amunt.
Cicle Setge 1652	«La botella s'és morta» «Dolç esperit de la selva» «Tes prendes, Elisa mià»	Les dues darreres han estat reportades per C més amunt.
Amorosa III (Amaranta / Amaril·lis / Terinda)	«Francino adora a Amaranta» «Tant, Terinda, heu castigat» «Divina bellesà» «On Tetis fugitiva» «Líquido ja instrument, trompa canora» «Terinda bella, singular i hermosa»	Idèntica ordenació en tots tres manuscrits; C ha transcrit més amunt el primer dels textos de la sèrie.
Amorosa IV	«O he de morir o he d'amar» «Les últimes seran llàgrimes mies» «Aquest fang que Lutècia denomina» «En estes dos flors, senyora»	D'aquesta sèrie de poesies amoroses, el primer i el quart del textos, han estat transcrits més amunt a C.
Casament Mora- Xammar + versió Ovidi	«On lo cristal·lí Neptuno» «Tots los amadors militen»	En els tres testimonis aquests textos heterogenis viatgen junts.
Vària	«Ni la ciutat populosa» «Però en va l'agraïment» «Lo primer d'ells és romà»	Aquest conjunt de tres poemes de temàtica diversa (el primer sembla poder-se

		vincular al setge de 1652, el segon pertany al cicle de textos a les monges dels Àngels i el tercer està dedicat a l'elecció d'Alexandre VII, al 1655) coincideix a I2 i V2 mentre que C els havia reportat prèviament, també formant conjunt.
Cicle Acadèmia St. Tomàs	«No ja de Febo inspiració sonora» «De la que el Llobregat verda ribera» «La pau de l'abundància acompanyada» «Fragant bellesa, pompa peregrina»	Entre els dos poemes relatius a l'Acadèmia de Sant Tomàs (textos 1 i 4), I2 i V2 intercalen els dos poemes impresos a <i>Decisiones Cathaloniae</i> , 1639 i 1645, absents a C.
Concepció + Gileta	«Quant ab astre feliç, la bella Astrea» «Nova brillant estela»	Novament una agrupació heterogènia, idèntica en els tres testimonis, un poema dedicat a la Immaculada i una <i>gileta</i> , fora de la col·lecció pròpia que concentren tots tres manuscrits a la part final.
Cicle Nise + èglogues + epitafi	«Dolces despulles quant lo cel volia» «Quan cinyen caminant la pedra dura» «Muda Dafne la planta fugitiva» «Dafne veloç, Siringa fugitiva» «Oh contento dels humans» «Oh dures fletxes, de mon fat rompudes» «Llàgrimes tristes, llàgrimes confuses» «De Fontano la queixa llastimosa» «Ínclita, excelsa Lise generosa» «Estes que veus relíquies són postreres»	Idèntica ordenació en tots tres manuscrits.
Cicle Panegíric	«Sepulta Febo sa claror divina» «Fènix que animat a incendis» «Sepulta Cúrcio en la caverna ombrosa» «Columna Atlant gegantea» «D'Eolo romp lo vent caverna dura» «Torre excelsa, alta atalaia»	Idèntica ordenació en tots tres manuscrits. Agrupació de part dels textos impresos al panegíric per Pau Claris (1641), en què no es copien mai (en cap testimoni manuscrit) els altres textos

	«Ja sepultar-se intentà»	també impresos, catalans, llatí o francès.
Sonet Lutècia + poema a Floris	«Aquest fang que Lutècia denomina» «Floris bella, gentil perla adorada»	Sèrie prèvia a les <i>giletas</i> , idèntica en tots tres manuscrits. Sorpren la repetició del sonet, text que ja havia estat reportat anteriorment per tots ells (veg. sèrie amorosa IV).
<i>Giletas</i>		La sèrie consta de 56 textos, és idèntica en tots tres testimonis, excepte que V2 reporta un text (de mà distinta a la resta, al marge) que no apareix en els altres dos, «D'on sou, nova Gileta», poema que presenta alguns dubtes d'atribució (copiat també a L4). El ms. C, per la seva banda, repeteix quatre <i>giletas</i> cap al final de la sèrie i no inclou en la sèrie «Dono, petita Gileta», que ja ha reportat més amunt. Es dona la circumstància compartida per tots tres testimonis que el poema «Tant vos enyoro, Gileta» està integrat dins del poema «Adéu, Gileta adorada», sense separació, la qual cosa ha de ser considerada com un error comú a tots tres testimonis, repetit també a MA i L4 (2n sector) (mentre que R i L4 – 1r sector – el consideren un poema independent).

Aquí acaben les composicions de C. El ms. I2 reporta encara dos textos atribuïts a Vicent Garcia. El manuscrit V2, en canvi, conté a continuació una sèrie de cinc poemes fontanellans de temàtica eroticoconventual: «Enviem-vos des d'ací» + «Però en va l'agraïment» (que ja ha reportat més amunt) + «No és mal búcaro un tupí» + «No us envio al frare ací» + «Què discrets són los tupins»; finalment, hi ha una sèrie de poemes que presen-

ten seriosos dubtes d'atribució a Fontanella els quals seran analitzats en un altre lloc (Valsalobre, 2015a).

Notem, en definitiva, que el nombre, l'agrupació i ordenació dels textos és idèntica en els testimonis I2 i V2, mentre que al ms. C hi observem unes molt lleus divergències: hi ha dos grups de sis poemes cadascun que són reportats més amunt que no ho fan els altres dos manuscrits –com es veu en l'esquema anterior–, i dos textos que no copia (sèrie Acadèmia St. Tomàs) al costat d'altres dos que no reporten els altres dos manuscrits (sèrie Inicial) i una *gileta* que reporta fora del cicle propi.

Algunes d'aquestes sèries, disposades en llocs no coincidents amb el d'aquests tres manuscrits, són també respectades totalment o parcialment per altres testimonis.

- De la sèrie Inicial, B1, R i L4 presenten agrupats també «Ab cingulo ditzós, ab prenda rica» + «Vinc, Jesús meu, per rompre la cadena» (L4 amb ordre intercanviat).
- La sèrie Religiosa consta dels mateixos poemes a R, si bé en ordre distint.⁹
- La sèrie Amorosa I és reportada també idènticament per R i L4, fora que R no hi inclou el poema «En la més nova ventura» i L4 no hi inclou «Quan del furibundo Marte». De manera aproximada, amb algun text exclòs i amb ordre diferent, es reporta la sèrie per B1.
- La sèrie del Cicle Münster apareix d'idèntica manera a R (a B5 hi manca «Ja m'aguarda...»).
- La sèrie Amorosa II és reportada de la mateixa forma per L4, mentre que R ho fa parcialment (els quatre primers textos, pel mateix ordre).
- La sèrie Montjuïc apareix constituïda pels mateixos textos en el mateix ordre a L4 i R.
- La sèrie del cicle Epístoles conventuals també manté aquesta agrupació a L4 (excepte el primer dels textos, «Ja torna la Filomena», que no apareix en aquest punt).
- Els poemes «Dolç esperit...» i «Tes prendes...», amb aquest ordre, de la sèrie Amorosa III apareixen agrupats també a A, B5, B12 i R.

---

9 R conté molts més textos religiosos però manté aquesta sèrie agrupada.

- Els dos textos de la sèrie del cicle Acadèmia St. Tomàs s'agrupen igualment a L4 (tot i que només reporta aquí un fragment del Vexamen) i a R, sense l'incís dels textos impresos a *Decisiones* com fa C.
- La sèrie del cicle Nise + èglogues + epitafi es manté també en els testimonis A, B5, B12 i R. L4 manté parcialment la sèrie: hi manca «Dafne veloç...» (que transcriu més amunt) i l'ordre no coincideix exactament; d'altra banda, no reporta les èglogues (que transcriu conjuntament en un altre lloc) ni l'epitafi (que ha reportat també en un altre lloc de manera independent).
- També els manuscrits B1, L4 i R agrupen la sèrie Cicle Panegíric amb un ordre de vegades alterat o amb l'excepció d'un dels textos.

■

Igual com passa amb els tres testimonis analitzats, també A, B5 i B12 mantenen un mateix esquema general d'ordenació que sembla fer-los derivar d'un antecedent comú.¹⁰ En canvi, les agrupacions internes o sèries de textos al llarg d'aquests tres testimonis no resulten tan coherents com passava amb els tres manuscrits considerats abans. Per això en farem un esquema menys detallat que com ho hem fet anteriorment amb els manuscrits C, I2 i V2:

Sèrie	Poemes	Comentaris
Inicial	«No ja de Febo...» «Coronades...» «Tots los amadors...» «Les últimes...» «Llamento infeliç...» «Alça la vista...»	El segon text és absent al ms. A.
Cicle Nise		Coincident amb C-I2-V2.
Epístoles i poemes conventuals I	4 epístoles en prosa i vers «Oïu, senyores devotes» 1 epístola en prosa i vers «Ja torna la filomena»	El ms. A reporta alguna epístola menys i no transcriu el darrer poema de la sèrie.

¹⁰ El ms. de Serra i Postius, perdut (veg. la nota 3), sembla coincidir parcialment amb la part inicial reportada per aquest grup de tres manuscrits ja que hi ha certes coincidències, segons les escasses notes sobre el contingut del manuscrit conservat a la biblioteca particular de Pere Serra (*Tragicomèdia + Lo Desengany + «No ja de Febo...» + «Tots los amadors...» + cicle Nise...).*

<p>Amorosa I</p>	<p>«Francino adora...» «Ja m'aguarda...» «Dolç esperit...» «Tes prendres...» «Aquest fang...»</p>	<p>Notem que es mesclen diversos cicles ben estructurats en altres testimonis: Münster o Setge de Barcelona.</p>
<p>Epístoles i poemes conventuals II</p>	<p>«D'aquest trono...» «Enviam-vos...» «Aqueix frare...» 1 epístola en prosa i vers «No és mal búcaro...» «No us envio el frare...» «Altra vegada...»</p>	<p>El ms. A només reporta el primer dels textos d'aquesta sèrie.</p>
<p>Vària</p>	<p>«On lo cristal·lí...» [fragm.] «La botella...» «La Verge pura» «Pastorets d'esta...» «Hola, pastors...» «Entre funestes...» «Què has, què has...» «Dessobre la sexta...» «Vinc, Jesús...» «En lo bullici...» «Coronats...» «Quan ab astre...» «Ínclica, excelsa...» «Fragant bellesa...» «Passen edats...» «A l'amanèixer lo Sol» «En primaveres s'inunden les ires» [fi de B12] «O he de morir...» «En la més nova...» «Cristal·lina companya»</p>	<p>Notem la barreja de textos d'agrupacions diferents: un del casament Mora-Xammar (fragmentari), un del setge de Barcelona, poemes a la Nativitat (en dos sectors), poemes amorosos, poemes ascètics, poemes del cicle Münster... A partir de «En primaveres s'inunden les ires», el ms. B12 s'interromp (àpode). El ms. A transcriu la mateixa sèrie fins a «En la més nova...»; i reporta sencer el poema «On lo cristal·lí...», a diferència dels altres dos mss.; després afegeix una sèrie religiosa que, dels tres testimonis, només ell inclou: «Aquell llibre...» + «Del Fill immens...» + «Qui com Déu...» + «La filla del summo...» + «Del pa diví...» + «Elevats al Cel...» + «Lluna del mirall...» + «Ama, paloma...» + «Una bellíssima...» + «Espines dures...» + «Per aquelles aspres...» + «La neu i pa...». No reporta «Cristal·lina companya».</p>

<i>Giletas</i>	«Belisa de les giletas» «Molts anys alegres...» «Guardau la porta...» «Silenci, penes...» «Dos coses voleu...» «Te'n vas, amada...» «Adéu, amable...» «No sé si em voleu...» «Jo us vull bé...»	El ms. A conté la mateixa sèrie en el mateix ordre, excepte els textos primer i últim.
----------------	---	--

Després del darrer poema esmentat en l'esquema «Jo us vull bé...», el ms. B5 torna a copiar diversos poemes ja transcrits abans, entre ells, el cicle de Nise; continua amb «Càndida, cristal·lina...» (de Francesc Granollacs) i una sèrie de poemes en castellà, altres de Vicent Garcia i d'altres autors (14 ff.); tanca amb «Amaranta la nimfa...» + «He sabut, senyora ingrata» (aquest darrer, de dubtosa atribució a Fontanella) i una nota sobre les nou muses en castellà i llatí.

El ms. A, per la seva banda, després de les *giletas* incorpora textos d'ordre molt divers, en castellà, català i llatí, la major part en prosa.

Notem, doncs, com B5 i B12 copien en idèntic ordre els textos, mentre que A n'exclou algun de dispers i afegeix una sèrie religiosa just abans de les *giletas* que no apareix a B5 (B12 és àpode), una sèrie que en gran part és idèntica, i en el mateix ordre, que la sèrie corresponent, la segona, de C-I2-V2.

■

Pel que fa als manuscrits B1, B4, L4 i MA,¹¹ cadascun d'ells reporta ordenacions peculiars dels textos fontanellans. Al primer, B1, hi observem agrupacions dels poemes per sèries i cicles propis: Amaril·lis / religiosa I / rams, purgues i hams I / al galant Alva / religiosa II / epístoles conventuals / rams, purgues i hams II / Panegíric... amb alguns pocs textos solts entremig. Coincideix molt escadusserament amb les sèries de C-I2-V2. D'altra banda, conté molta poesia religiosa, distribuïda en dos sectors del manuscrit, sovint textos que només reporta també R; l'ordenació dels textos en aquests sectors religiosos de B1 coincideix amb la de R. També coincideix amb R en el fet de disposar dues sèries separades de poemes que

11 El ms. R és objecte d'una monografia específica (Miralles, 2015).

tracten de rams, purgades i hams, fora d'algun poema escadusser, així com en l'ordre (textos que només reporten R i B1 i de vegades B4).¹²

B4 comença amb el cicle Nise + èglogues / epitafi (ordre general d'A B5 B12 C I2 R V2, sense «Dafne veloç...» ni «Oh contento...», i hi manca l'epitafi, com a L4). La resta es caracteritza per no seguir cap mena d'agrupació coherent (poemes desordenats) i incloure textos esparsos pertanyents a cicles que figuren ben establerts en altres testimonis (un poema de Montjuïc, un de Münster, un de Panegíric...). Al final, en canvi, hi trobem algunes agrupacions habituals en la resta de manuscrits: emblemes religiosos (però els jeroglífics a sant Joan de la Creu han aparegut sols, més amunt); Concepció (cinc dels textos en el mateix ordre que R); Nativitat; rams i purgues (que només són a B1-R) i unes poques *giletas*. Manté algunes parelles habituals: «Esta que veus...» + «Est índice...», com C; «Líquido ja...» + «Ab cíngulo...», tot coincidint amb B1 i C.

Al manuscrit L4 es poden diferenciar tres sectors fontanellans agrupats en dos blocs. El primer sector va de la p. 86 a la 229. El conjunt ve encapçalat pel títol general d'«Obres de Fontanella» i s'enceta amb les dues obres de teatre. A partir de la p. 164 comença un conjunt extens de poesies de Fontanella l'ordenació de les quals no es correspon amb cap dels conjunts esmentats fins ara, és a dir, presenten un ordre peculiar. Amb tot, es poden distingir algunes agrupacions menors que solen ser respectades per la tradició dels manuscrits unitaris més importants: sèrie religiosa (parcialment coincident amb C-I2-V2), cicle Panegíric, impresos 1639–1645, les dues èglogues, el cicle de Sant Tomàs (per bé que el «Vexamen» és reportat de manera fragmentària en tres apartats del manuscrit, cas únic entre tots els manuscrits en què això s'esdevé), una segona sèrie religiosa que reproduïx l'ordre que veïem a C-I2-V2, un conjunt de *giletas* amb altres poemes intercalats (que són *giletas* que no pertanyen a la sèrie del mateix nom de C-I2-V2 i que reporten només aquest testimoni i el ms. R, i en algun cas B4). Enmig d'aquestes agrupacions s'hi intercalen poemes diversos que no semblen respondre a cap agrupació.

El segon sector, a continuació de l'anterior –i per això diem que ambdós formen un sol bloc–, abasta de la p. 230 a la p. 309. De fet, s'inicia amb una portada nova: «Obres del fènix català Francisco Fontanella», i tot sembla indicar que l'antígraf d'aquest nou sector fontanellà del manuscrit

---

12 Les 27 primeres composicions d'aquest ms. B1 coincideixen quasi plenament amb l'índex del manuscrit de la «Biblioteca episcopal de Barcelona», perdut, que detalla Torres Amat (1836: 261–262).

és diferent de (o dels) que ha (o han) servit per al primer sector. A l'inici d'aquest segon sector hi ha de nou un conjunt de textos més o menys desordenats, tot i que s'hi poden identificar algunes agrupacions: dos poemes del cicle de Münster, textos del cicle de Nise, amb poemes diversos intercalats. És a partir de la p. 263 que detectem una ordenació paral·lela a la corresponent del conjunt C-I2-V2. Primer hi figuren una sèrie de *giletas* pràcticament idèntica a la de C-I2-V2 (pel mig hi ha transcrits tres dels quatre textos del cicle al galant Alva, hi manquen un parell de *giletas* i un grup de tres o quatre textos presenten un ordre lleugerament diferent).¹³ Després de la sèrie de *giletas*, a la p. 281, l'ordre dels textos coincideix plenament amb el de I2-V2 (no reporta l'incís de C entre la sèrie Amorosa II i el Cicle Montjuïc), des de la sèrie Amorosa I («Ja que lo rigor fatal») fins al poema pel casament Mora-Xammar («On lo cristal·lí Neptuno»), que és un conjunt de textos ben considerable. Només n'exclou sis textos, perquè ja havien estat reportats en el primer sector fontanellà. Segons això, és evident que els textos transcrits entre les pp. 263–309 remunten a un model d'ordenació que coincideix amb el de C, I2 i V2.

Hi ha, finalment, un tercer sector –i segon bloc– del manuscrit L4, molt més breu i separat físicament dels anteriors (pp. 869–876), amb només vuit textos els quals tenen la peculiaritat que solament són reportats per aquest testimoni i pel ms. R –i en tres dels vuit casos també per B1, i en un per R i B5–. És a dir, es tracta d'un grup de textos d'una difusió molt limitada.¹⁴

Del conjunt de textos catalans i castellans que reporta, finalment, el ms. MA, la poesia de Fontanella –la més nodrida en nombre de composicions–, es distribueix en dues parts asimètriques: ff. 68–125v i ff. 178–179. El primer sector conté l'*Ambaixada...* (veg. Miró, 2006b; Miralles, 2010), el cicle de cartes a Belinda, en prosímetre (Sogues, 2012 i 2013) seguit d'un text estretament vinculat a aquest («Oïu, senyores devotes») i, a continua-

13 Que aquesta sèrie de *giletas* està emparentada amb la de C-I2-V2 ho demostra, a més, que el poema «Tant vos enyoro, Gileta» apareix en aquest sector del ms. (p. 279) inserit dins de «Adéu, Gileta adorada», un error que sembla remuntar a un antecedent comú que el va difondre als testimonis que en depenien. En canvi, a la p. 214, sens dubte a partir d'un altre testimoni, és reportat de nou pel copista de L4 com a poema independent.

14 En el ms. R aquests poemes apareixen en llocs dispersos; per bé que majoritàriament són poemes relatius al tema de les purgues (cinc dels vuit textos), hi ha també una *gileta*, un d'adreçat a unes «missenyores» que sens dubte són monges i un de dedicat a la Mediterrània. Són: «Camaleó de les flames», «Versos després de la purga», «Algunes flors us envio», «Si lo ram no va a cant d'orgue», «Corona en vostra esfera», «Lo color d'una esperança», «Era caçador, Gileta» i «Cristal·lina companya».

ció, 55 *giletas*, l'ordenació de les quals no es correspon amb la de cap altre testimoni. El segon sector conté només «Hola, pastors de Betlem» i «Entre funestes ruïnes», dues composicions a la Nativitat. Segons aquestes dades, aquest testimoni no mostra parentiu amb cap dels manuscrits tinguts en compte aquí, pel que fa a l'ordenació dels textos fontanellans.¹⁵ Una primera aproximació a l'edició crítica d'alguna *gileta* permet observar que el text que ofereix MA és més proper al de R que al de cap altre manuscrit.

■ 5 Ordenació dels textos: dades complementàries (rúbriques, ecdòtica...)

Aquestes coincidències, que fan pressuposar un subarquetip comú, hauran de ser confirmades per la comparativa de les rúbriques, d'una banda, i, sobretot, per l'anàlisi de variants i errors en les *collationes* per a l'establiment de l'edició crítica. Els textos fins ara editats críticament per nosaltres consoliden les conclusions que hem exposat sobre l'ordenació dels textos. ■

■ Bibliografia

- Bernad y Duran, Joseph (1899): *Obras poéticas del "fénix catalá" Francisco Fontanella*, Barcelona: Imprempta "L'Atlántida".
- Bouza, Fernando (2001): *Corre manuscrito*, Madrid: Marcial Pons.
- Brown, Kenneth / Melchor, Vicent de (eds.) (1995): *Vida i obra de Joan de Gualbes i Copons*, Barcelona: Curial Edicions Catalanes / Publicacions de l'Abadia de Montserrat.
- Campabadal i Bertran, Mireia (2004): *La Reial Acadèmia de Bones Lletres de Barcelona en el segle XVIII: l'interès per la història, la llengua i la literatura catalanes*, tesi doctoral dirigida per Eulàlia Duran, Barcelona: Universitat de Barcelona, Departament de Filologia Catalana.
- Domínguez Bordona, Jesús (1931): *Catálogo de los manuscritos catalanes de la Biblioteca Nacional*, Madrid: Blass.
- Grau, Josep Maria de / Rubió i Ors, Joaquim (eds.) (1840): *La Armonia del Parnás, mes numerosa en las Poesias varias del Atlant del Cel Poetic, lo Dr..., Rector de la Parroquial de Santa Maria de Vallfogona*, Barcelona: Rafel Figueró.

---

15 Tot i que hi ha un detall que vincula una de les *giletas* amb els mss. C-I2-V2 i I4 (segon sector): «Tant vos enyoro, Gileta» apareix inserida dins de «Adéu, Gileta adorada».

- Massó i Torrents, Jaume / Rubió i Balaguer, Jordi (1989): *Catàleg dels manuscrits de la Biblioteca de Catalunya* (1914–1920), vol. 1 (Mss. 1–154), Barcelona: Biblioteca de Catalunya.
- MCEM: *Manuscrits Catalans de l'Edat Moderna*, Barcelona: Institut d'Estudis Catalans, <<http://mcem.iec.cat/>> [22.01.2014].
- Mestres, Salvador (1868): «Poesías perdidas de Vallfogona: poetas ignorados: fragmento de un libro manuscrito titulado *Curiositat Catalana*», *Memorias de la Real Academia de Buenas Letras de Barcelona* II, 385–412.
- Miquel i Vergés, Josep M. (1938): «La filologia catalana en el període de la Decadència», *Revista de Catalunya* 90 (setembre), 63–80; 91 (octubre), 261–285; 92 (novembre), 429–452; 93 (desembre), 641–672. [Reed.: Barcelona: Crítica, 1989, 53–172.]
- Miralles, Eulàlia (2009): «Per a una lectura de L'*Ambaixada del príncep Licomandro a l'emperador de Bugia* de Francesc Fontanella», in: Sansano, Gabriel / Valsalobre, Pep (eds.): *Fontanellana. Estudis sobre l'època i l'obra de Francesc Fontanella (1622–1683/85)*, Girona: Documenta Universitaria, 271–301.
- (2015): «Algunes reflexions sobre la disposició textual d'un cançoner barroc (BLM, ms. 68). *Per a una lectora*: un llibre-ofrena i un testament literari», *Zeitschrift für Katalanistik* 28 [en aquest volum].
- Miró, Maria-Mercè (1981): «El manuscrit Fontanella del Museu Episcopal de Vic», *Ansa* IX, 211–218.
- (1984): «Un manuscrit Fontanella a la Casa de l'Ardiaca», *Ansa* XI, 251–255.
- (1995): *La poesia de Francesc Fontanella*, 2 vols., Barcelona: Curial.
- (2006a): «Un altre manuscrit de Francesc Fontanella, del segle XVII, al Museu Arxiu de Calella», *Estudis de Llengua i Literatura Catalanes* LIII [Homenatge a Joseph Gulsoy; 1], 71–83.
- (2006b): «Una farsa barroca: l'*Ambaixada del príncep Licomandro a l'emperador de Bugia*, de Francesc Fontanella», in Valsalobre / Sansano (eds.), 319–339.
- Rossich, Albert (1984): *Francesc Vicent Garcia: assaig d'edició crítica*, vol. I, tesi doctoral dirigida per Joaquim Molas, Bellaterra: Universitat Autònoma de Barcelona, Departament de Filologia Hispànica.
- (2006): «Notes sobre la transmissió textual de l'obra de Fontanella», in Valsalobre / Sansano (eds.), 157–174.

- / Miralles, Eulàlia (2014): «Un pròleg desconegut de Francesc Fontanella», *Els Marges* 102, 90–102.
- / Valsalobre, Pep (eds.) (2006): *Poesia catalana del barroc. Antologia*, Bellcaire d'Empordà: Edicions Vitel·la.
- Rubió Balaguer, Jorge (1953): «Literatura catalana», in: Díaz-Plaja, Guillermo (dir.): *Historia general de las literaturas hispánicas*, vol. IV, Barcelona: Barna. [Trad. cat.: *Història de la literatura catalana*, vol. II, Barcelona: Publicacions de l'Abadia de Montserrat, 1985.]
- Sogues, Marc (2012): *De Fontano a Belinda: un desengany cavalleresc i epistolar*, treball de final de carrera, Barcelona: Universitat Oberta de Catalunya, Estudis de Filologia Catalana. Consulta en xarxa dins l'espai UOC Treballs de l'offletra <<http://lletra.uoc.edu/offletra/>>.
- (2013): «Oïusenyoies devotes...»: edició crítica de les epístoles literàries de Francesc Fontanella a les monges dels convents dels Àngels i de Jerusalem, treball de recerca de màster, Girona: Universitat de Girona, Departament de Filologia i Comunicació.
- Torres Amat, Félix (1836): *Memorias para ayudar a formar un diccionario critico de los escritores catalanes y dar alguna idea de la antigua y moderna literatura de Cataluña*, Barcelona: Imprenta de J. Verdager.
- Vall i Solaz, F. Xavier (2001): «La faceta literària de Josep Fontanella», *Revue d'Études Catalanes* 4, 157–187.
- Valsalobre, Pep (ed.) (2002): *Agustí Eura, Obra poètica i altres textos*, Barcelona: Curial / Fundació Pere Coromines.
- (2015a): «En els marges de la poesia fontanellana: els textos d'atribució dubtosa o falsa (una aproximació)», *Revista de Cancioneros Impresos y Manuscritos* 4, 132-166, <<http://www.cancioneros.org/adjuntos/rcim/4/RCIM%20%20-%20Pep%20Valsalobre.pdf>>.
- (2015b): «Per a una edició crítica de la poesia de Francesc Fontanella», *Els Marges* 105, 84-107.
- / Sansano, Gabriel (eds.) (2006): *Francesc Fontanella: una obra, una vida, un temps*, Bellcaire d'Empordà: Edicions Vitel·la.
- Vila, Pep (1981): «Un manuscrit de Fontanella», *Estudis de Llengua i Literatura Catalanes* III [Miscel·lània Pere Bohigas; 1], 139–159.
- Pep Valsalobre, Institut de Llengua i Cultura Catalanes, Universitat de Girona, Facultat de Lletres, Plaça Ferrater Mora, 1, E-17071 Girona, <pep.valsalobre@udg.cat>.

Zusammenfassung: Das Werk des Barockdichters Francesc Fontanella (1622–1682/83) war sehr weit verbreitet, und heute sind noch siebenunddreißig Dokumente erhalten: einunddreißig handgeschriebene und sechs gedruckte. Es wird gewöhnlich behauptet, dass diese poetischen Texte in der Manuskriptüberlieferung ungeordnet vorliegen. In dieser Arbeit werden allerdings zwei Korrekturen dieser Wahrnehmung vorgeschlagen: einerseits ermöglicht die Analyse von Fontanellas Dichtungsüberlieferung die Bestimmung von Mikro-Sortierungen in klar definierte Zyklen nach Thema, Empfängern, Abfassungsumständen usw. Zum anderen können durch den Vergleich der Textanordnung in allen erhaltenen Dokumenten sowie in den diversen Miszellen-Sammlungen zahlreiche Texte von Fontanella klassifiziert werden. Auf diese Weise kann man zwischen drei großen Manuskript-Gruppen unterscheiden, eine Gruppierung, die durch die Vergleichsanalyse der Rubriken gestützt wird. Beide Faktoren bieten einen Leitfaden, um die Überlieferung des poetischen Werkes des in Barcelona geborenen Dichters und Dramaturgen zu begreifen, und tragen zur Textkritik der Manuskripttradition bei, die der Erstellung einer kritischen Ausgabe seiner Dichtung dienen kann. ■

Summary: The poetic oeuvre of the baroque poet Francesc Fontanella (1622–1682/83) was widely known. We still keep thirty-seven witnesses of his work: thirty-one are manuscripts and six are printed copies. Despite the fact that his poems have been generally regarded as following a disordered arrangement, this paper proposes two nuances to this perception: on the one hand, the analysis of Fontanella's poetry transmission allows us to define a micro organization through well defined cycles in accordance with subject, addressees, writing circumstances, etc.; on the other hand, we can classify a large number of Fontanella's poetry through the comparison of the disposition of the poems both in his books and in the miscellaneous collections which contain a critical number of his poems. The outcome are three large sets of manuscripts. The resulting data has been supported by the comparative analysis of its rubrics. Both factors offer a guideline to understand the poetic works of the Barcelona poet and playwright and collaborate with the ecdotic analysis to build a critical edition of his poetic oeuvre. [Keywords: Francesc Fontanella; baroque poetry; modern Catalan literature; textual criticism; codicology] ■